

Cu Rușii în Deltă

Hormuz Talek

Il cunoșteam din tinereță pe Hormuz Talek, băiașul nostru dela baia turcească a lui Jusuf.

După zile și nopți de exerciții, încrucișări în largul mării, prin ceața care ne pătrundea până la oase, când ne întorceam în port amețiți de legănarea valurilor, îmbicsiți de fumul dela torpiloare, alergam cu toții la baia turcească de pe cheiul Dunării, de parte, tocmai lângă depozitele de cărbuni.

Acolo intram pe minile oțelite ale lui Talek—sclavul filozof dela hamam, cum îi spuneam noi; numai el izbutea să ne desfundă porii astupați de praful fin de cărbune, care ne tatua pielea tăbăcită de sărătura apei de mare.

Acolo, pecind zăceam pe patul de piatră întins ca un cadavru pe masa de autopsie, priviam adesea, printre genele grele de ferbințeala aerului supraîncălzit, chipul și statura sclavului nostru.

Cum îl vedeam despoiat, bronzat, așa osos și dur, mi se părea cioplit cu dalta în granit ca o antică statuie egipteană. Sudoarea continuă îi topise orice urmă de grăsime, carnea se 'mpietrise; și—în loc de mușchi—tendoane tari, noduroase ca niște frânghii de corabie, se întindeau sub piele, prinse pe ciolane de uriaș.

O figură prelungă și imobilă, smead și spin, nasul adus în plisc de corb, niște ochi mari, negri, de oriental, pielea obrazului cafenie, uscată ca un pergament.

Multă vreme n'am putut ști bine din care parte a lumii venise, din ce tulpină și de ce lege era omul acesta.

E drept că rar poți întâlni pe globul pământesc un asemenea amestec de felurite neamuri ca cel strâns la un loc pe micul petic de pământ al Deltei,—pe limba îngustă de nisip rămas uscat între gurile bătrânei Dunări.

Ce loc avea Talek în acel mozaic de rase? Nu era alipit la nici unul din grupele ce se formau pe națiuni, cu ceașii lor în cap, veșnic încăerați în lupte între ei,—pe vremea când n'apucase mașinile-elevatoare să înlocuiască brațele omenești la munca vapoarelor din port.

Se ținea departe Talek de toată spuma ceia care venea pe apă din răsărit și miază-noapte, în căutarea pînii: pescari Haholi și Lipoveni cu bărbile încilcite, Turci calcangii, Lazi dezmațați cu fesurile albe, Kurzi hărăgoși și Armeni amăriți, negri de praful

de carbune. El nu intra în circiurile pline de marinari căzuți de bătătură, și nici în cafenele, unde barcagiii greci învîrteau în ficcare noapte cuțitul ucigător și cartea măsluită. Talek nu mergea la biserică, nici la sinagogă și nici la moschee. Biserica lui era un petec de covoraș persan, așternut acolo unde-l apuca vremea. Pe el îngenunchea pios și grav, își făcea rugăciunea în leg a lui, cu fața înspre Meca.

Deși era din Persia de loc, cei cîțiva Persani din port se lepădau de el, șoptind că-i eretic, din secta urgisiților *Babiști*, care nu se țin pe căile arătate de marele Profet, ci merg după cuvîntul lui Ali, ginerele lui Mahomet. Veșnic tăcut, închis în sine însuși, Talek, cu aceeași mască, niciodată nu își trada cumva pornirea-i sufletească printr'o schimbare a mușchilor figurii; nepăsător și calm trecea singur prin lume așa cum era scris în cartea vieții sale.

Să spele trupuri goale la baia lui Iusuf—asta se vede era paria lui pe lume. Și resemnat, cu sirguință, își împlinea meșterea ce-i rînduise soarta.

Deși părea că'n lume nimic nu poate să-l miște sau să-l intereseze, totuși odată, cînd l-am găsit pe malul mării singur, căutînd cu ochii pierduți spre Orient, la cerul împurpurat în zare, atunci, în sara cea, el ș'a deschis inima așa de zăvorîtă.

Mi-a povestit multe din țara și locul copilăriei lui. Un sat aproape de Ispahan, pe drumul mare umblat de caravane, la piciorul unei stînci pe care se văd și astăzi, rămase din vremi străvechi, inscripții siriene dela Semiramiza, regina vestită a Babiloniei. Isi amintea cu drag de livada de migdali a părinților, de apele albastre ale Karunului ce curge leneș printre lanuri de trandafiri și flori de iasomie.

Sătenii de prin locurile acele se hrănesc din comerțul cu fructe uscate, esențe de flori și mirodenii.

Persecuții religioase i-au silit pe ai lui să rățăcească în lume.

De treizeci și cinci de ani lucra aici, la baia lui Iusuf, sa poată aduna vre-o patru mii de lei cu care să se 'ntoarcă în țara lui, pe malul Karunului cu apele albastre.

Cu banii adunați, pe care îi număra în fiecare noapte, avea să plece acum să-și îplinească visul ce-i mîngiase viața stingheră prin străini.

Și pentru bătrîneță, în restul de zile ce mai avea din viață, era de-ajuns să aibă un petec de livadă și un lan de trandafiri ca să lucreze esențe, așa cum apucase el în vremea tinereței.

*

Războiul îi încurcase planul.

Talek, deprins să aștepte,—decîtiori era întrebant cînd pleacă, răspundea cumințe: de-acum trebuie să avem răbdare și tutun.

Într'o zi, pela începutul ernii, cînd vîntul tăios dinspre mare sfredelea încheeturile cicioabei, iar stropii de ploaie înghețată bă-

teau toba în singurul geam rămas la locul lui, Talek văzu doi soldați ruși adăpostiți lângă un zid. Cum ședeau cînchiți pe vine în mantalele lor sure, țapene și ude, păreau două trunchiuri de sălcii rătezate.

I se făcu milă. Li chemă înăuntru la căldura sobușoarei lui de tuciu. Le tăie cite-o felie de pine neagră. Li cînsti pe rînd, dîndu-le cafea turcească din ibricul lui de aramă ciocănită, cît o lulea de mare.

Cu ruseasca ce-o știa din tinereță Talek izbuti să se înțeleagă cu cei doi soldați. Țărani din apropiere de Harcov; înalți, spătoși, cu grumași de taur, cu ochii albaștri limpezi, cu tuleele bălane ca un puf auriu pe falcile lor late, blinzi și moi,—păreau aiște dolofani copii de uriași.

Vorbeau moale, trăgănat; povesteau cum au fost aduși tocmai de sus, dela Riga, trei săptămîni în vagoane. La Odesa trebuia să-i imbarce pe vapoare pentru Sulina, dar regimentul lor ceruse să meargă pe jos prin Basarabia. Mai bine, spuneau ei, să umbli pe uscat o săptămînă decît o zi pe apă, că ei nu sînt *matrozi*, sînt *pihotași*.

Deși se găseau în Delta Dunării, ei se credeau tot în țara lor, căci doar știau bine că Rusia e mare, cuprinde jumătate din toată lumea ce este pe pămînt. Dar nu puteau să înțeleagă cu nici un chip de ce îi poartă dela un loc la altul; de ce se bat tocmai cu frații lor, Bulgarii.

Pe cînd vorbeau, cu gura plină, nu mai slăbeau din ochi cuțitul cu care Talek tăiase pinea. Era un cuțit bun, turcesc, cu două tăiușuri și cu teacă de piele înflorită în desemnuri de mărgelile mărunte. Unul din ei nu se mai putu stăpîni:

— *Krasivăi noj!* — frumos cuțit! — și-l pipăi, mîngîindu-l cu degetele aspre și groase, minunîndu-se ca un copil de-o jucărie frumoasă.

Tocmai adouazi dimineață văzu Talek că-i lipsește cuțitul lui turcesc.

La cafenea, în port, un barcagiu glumeț, aflînd de împlinirea aceasta, începu să-l mîngie cu glume despre Ruși: „c'ășa-i felul lor, n'ai ce le face; ia să tragi cu ochiul la Rus cînd face cite-o cruce mare și se lasă în genunchi pentru metanii, că el cu ochii se uită atunci pe sub pat să vadă nu este ceva de furat?”

A treia zi, pecînd cei doi soldați, cu ochii în pămînt, treceau pe lângă bae, Talek îi întrebă de cuțitul cu care le tăiase pinea, mai mult ca să-i încercē.

Unul, ridicînd din umeri și răspunzînd *nisnaiu*, plecă grăbit la vale. Celălalt se opri în drum și, surizînd naiv, îi spuse ca mustrare, dar blînd, prietinește: — „Cine e de vișă? Dacă n'a fost pus bine. *Esli ne horoșo lejalo*.”

După citeva zile, Talek venind din piață găsi ușa cocioabei deschisă și zăvorul scos din locul lui. Lucrurile răvășite, așternutul lipsă, pe pat mai rămăsese un mindir de pae scofilcit și destrămat.

El își roti îngrozit ochii lui negri, ațintindu-i într'un colț al camerei unde zăcea o movilă de cărbuni. După ce își propti ușa c'o scurtătură de lemn, se apucă grăbit să ridice bulgării strînși gramadă. Se opri o clipă ca să răsufle ușurat numai cînd dădu la fund de lădița de lemn în care avea ascunsă toată averea lui. Era neatinsă. Talek își numără încă odată banii și îi legă cu grijă într'un ștergar pe care-l ascunse în pod sub o grindă, așa ca să nu fie văzut nici dintr'o parte.

Adouazi, la baia turcească a lui Iusuf veni amiralul rus. Kneaz, de viță împărătească, înalt de doi metri, cu pieptul acoperit de-o barbă castanie, mătăsoasă; moale și bun la inimă, dar iute și aprins la minie; striga, înjura și bătea, iar cînd se potolea îi săruta pe amîndoi obraji pe toți care-i pocnise.

După fiecare chef năstrușnic, care ținea la *Morskoi Ciasti* —ștambul marinei—cite-o zi și o noapte încheiată, amiralul venea să-și desmortească oasele în aerul încălzit, la baia lui Iusuf. Lungit pe lespedeă ferbinte și mulțumit de sine, el se puneă la vorbă cu Talek. Ii plăcea să-și aducă aminte de vorbele persane ce le învățase în tinerețe sa, în garnizoanele din Caucaz, pe țărmul Mării Caspice.

Talek, găsind momentul potrivit, îi spuse năcazurile cu solđații și despre lucrurile furate.

Amiralul se aprinse, ca de obicei, îndată, și-i spuse hotărît că în timp de trei zile hoții vor fi prinși, judecați și împușcați în piață, în fața lumii.

Spăimîntat de hotărîrea asta, Talek încercă s'o întoarcă, spunînd că e păcat să se facă moarte de om pentru atîta lucru. Dar amiralul, care din ce în ce se înfură mai tare, striga roșu de minie, că-i va condamna la moarte—să dea la toți o strașnică pildă pentru a curma odată pentru totdeauna hoțiile armatei.

Noroc că hoții nu s'au descoperit nici până azi; nimeni n'a fost împușcat și Rușii își urmau obiceiul tot ca înainte.

Într'una din zile venind iar la bae amiralul, se încercă Talek să-i amintească de hotărîrea lui, spunîndu-i că acum i s'a furat și o manta blănită. Amiralul, de data asta, i-a răspuns scurt fără a mai sta la vorbă:

„Cine-i de vină? *Esli ne koroșo lejalo!* De ce n'a fost pusă bine!“.

Talek plecă tăcut capul, dar buzele-l uscate schișară un ușor suris.

De-atunci nu s'a mai plîns la nimeni.

Venise primăvara.

Valurile revoluției rusești ajunseseră până în Delta Dunării.

Într'o noapte, pe ascuns, fugise pe mare amiralul cu întregul stat major. Comitetul soldaților se instalase în palatul Comisiunii Europene a Dunării, în locul Cartierului General. La bal-

conul palatului flutura, sfîșiată de suflările vîntului, o flamură roșă în locul drapelului împărătesc al Marei Rusii.

Armata se pulveriza văzînd cu ochii. Soldații în cîrduri umpleau cheiul și străzile, hoinărind toată ziua fără nici o treabă.

Noaptea, tîrziu, se potoleau vaetele țipătoare de armonică și chiotele cîntecelor ucrainiene.

Ziua, uneori, în fața băii lui Iusuf, se formau grupuri, cu oratori în mijloc care vorbeau ceasuri întregi cu patimă aprinsă. Uneori se așezau în șir, pe margina cheiului, sute de soldați, și se prăjeau la soare, alături, unul lîngă altul, ca un șir de rîndu-nele pe-o sîrmă de telegraf. Și stratul gros al cojilor de semințe de floarea soarelui creștea pe cheiul din zi în zi.

Talek, veșnic aceluși, tăcut și demn, privea cu nepăsare la toată lumea asta așa de zgomotoasă. I se păreau copii gălăgioși, rămași fără stăpîni, lăsați de capul lor.

Știri groaznice din Sevastopol veneau din cînd în cînd. Soldații începeau să-și ucidă ofițerii. Pe unii îi ancorau pe fundul mării cu greutatea la picioare; pe alții îi ferbeau, aruncîndu-i de vii în căldările vapoarelor.

L-am revăzut pe Talek tocmai în ziua în care cruzimile începuseră și 'n portul nostru.

Fusese ucis un locotenent tînr, pentru că nu voise să-și scoată epoleții și le spusese: „sclavi revoltați“.

Îi zdrobiseră capul cu lovituri de paturî de pușcă.

Mă oprișem în dreptul lui Talek, căci auzisem că-i gata de plecare. Un automobil elegant trecu în zbor pe lîngă noi; tolăniți pe pernele de piele, ședeau patru marinari ruși.

— Vezi! ei patru l-au ucis pe ofițerul cel tînr; de azidimineață se plimbă prin oraș ca să-i vadă toți ai lor și să-i laude.

Curios să știu ce gîndea Talek de cele ce vedea în jurul lui, începui a-l ispiți, întinzîndu-i un pachet de țigări.

Nici un semn de revoltă sau de indignare nu surprindeam pe figura lui. Aceiași palidă față, calmă și imobilă.

— Nu sînt așa de răi; mai mult copii fără de minte, — începu Talek, ștergîndu-și țigareta lui de trestie afumată. Dar ai să spui că ei nu minîncă numai sămințe de floarea soarelui, ci uneori beau și sînge de om, ca azi dimineață. E drept, dar vezi, să știi dela mine, că omului îi e greu până se spurcă la sînge, că pe urmă nu mai simte nimica. Ori un pui de găină, ori un om, tot una este.

Mai adînoarea am stat de vorbă cu unul din ai lor care-mi spunea din toată inima că de-acum lumea e slobodă să facă ce voește, că dreptatea și fericirea s'au coborît pe pămînt. L-am povestit și eu o pildă veche, să tragă învățătură.

Ci-că o pisică proastă și lacomă de carne s'a pus să lîngă o pilă. Și cînd a dat de gustul singelui cald și roșu, s'a pus pe lîns cu poftă, crezînd c'a dat de carne. Tîrziu, cînd își simți lîmba rînită în gură, văzu că și sîngele și carnea erau din trupul ei.

...Vezi că ei vor ceva, dar nu știu ce anume. Li se pare că

dacă au schimbat legea, au schimbat și lumea. S'a prefăcut cum-va sufletul omului? S'a răsădit ceva, acolo, în inima lui? Ce-i în puterile omului? El e o jucărie, un nimic, iaca ce-i..." și Talek sfârși, arătînd cu mîna spre mucusul de țigară ce-l aruncase în apa Dunării, care curgea nepăsătoare, purtîndu-l la suprafața valurilor în drumu-i lunecos spre mare.

Plecarăm amîndoi încet, de-alungul cheiului, înspre un vapor mare acostat la debarcader. Era Beolorosia. Cu el avea să plece Talek adouazi spre sară, direct la Trebizonda, și de-acole pe uscat în patria la care visa de-atîta amar de vreme.

Ne-am înțeles ca adouazi dimineață să vie pe la mine să-i dau o provizie bună de pesmeți și tutun, să aibă pe tot timpul drumului.

A venit adouazi, dar tocmai subsară. Pecînd mă grăbeam să-i pregătesc provizia, Talek mă apucă blajin de mînă spunînd, încet și rar: „Nu e nevoie... Nu plec... că mi-a furat toți banii..."

— Cum? Cînd? Cine? strigai răstit, privind nedumerit în ochii lui.

Cu același glas potolit, cu aceeași privire rece și față imobilă, Talek îmi lămuri în scurt cum se 'ntîmplase faptul.

În dimineața aceea, pecînd el se afla la Consulat să-și scoată pașaportul, o patrulă de cinci soldați ruși luase la percheziționat în șir toate casele din mahalaua lui. Cînd s'a întors acasă, n'a mai găsit legătura cu banii, ascunsă în pod sub grindă.

Se vede că-l pîndise cineva.

La poliție și la garnizoana romînă i s'a răspuns limpede că împotriva Rușilor nu pot face nimica.

— Hai cu mine, acum, la Comitetul rusesc.

Și plecarăm însoțiți de un caporal romîn, care știa să vorbească bine rusește. Intrăm în palatul Comisiunii Europene a Dunării, unde se instalase Comitetul soldaților ruși. Ușa de jos greoaie, monumentală, nu mai avea nici un geam întreg. Pe scări și prin săli, nemăturate de luni întregi, foiau soldații, vorbind în gura mare.

Comitetul, care lucra în sala de biliard, abia se sculase din somn, — căci, după obicei, țineau ședințe noaptea, discutînd până spre dimineață, și ziua dormeau toți.

În sală plutea un nor albăstriu de fum de tutun, într'un aer închis, înecăcios și acru. În jurul biliardului, transformat în masă de ceai, sebeau vre-o zece soldați cu tunicile deschiate, cu șapcile pe ceafă.

La mijloc un samovar uriaș forfotea cu zgomot pe postavul verde, ars de mucerile țigărilor.

Întrebăm de domnul Președinte al Comitetului. Ne îndreaptă în camera din fund.

Pe o sofa de catifea verde sta lungit un soldat, învelit în manta, cu niște cisme mari de iuft pline de noroiu. Președintele dormea sforîind tare, avînd drept căpătăiu o movilă de bande de mitralieră. Ne oprim; cînd un soldat ne spuse că putem vorbi

cu tovarășul Dalabanof, Comisarul General al Guvernului Sovietelor pe lângă armata rusă din Delta. Ingropat într'un fotoliu enorm, din care curgeau cîlții, căci îmbrăcămîntea de piele fusese tăiată, ședea domnul comisar general al guvernului. Mi s'a părut un copil îmbrăcat în glumă c'o manta mare, aspră, soldățească. O figură blindă cu niște ochi albaștri, obosiți. Mai tîrziu am aflat că domnul Comisar General, nu era decît elev în clasa a cincea la școala comercială din Odesa.

Ne-a ascultat cu multă răbdare pecînd își juca în palmă niște sămințe de floarea soarelui; dar la urmă ne-a întrebat scurt: „Cu ce puteți dovedi că soldații noștri au furat banii?”

„Ii lămurim că nu putem dovedi încă, dar cerem să se facă cercetări.”

Foarte încurcat, Comisarul Guvernului ne răspunse, strîngînd din umere, că nu poate face nimic; e prea tîrziu, că soldații bănuți s'au imbarcat deja pe vaporul Beolorosia, care a și început manevra de plecare.

În capul mesei sta un soldat mai în vrîstă, spătos și posac, cu o falcă de granit, c'un smoc incilcit de păr balanșit la timp la stînga de sub șapca turtită pe-o ureche. Ne urmărise toată convorbirea pecînd își bea nervos ceaiul. Dupăce rosti de cîteva ori răgușit *nicevo, nicevo*, își pironi ochii tulburi spre Talek strigîndu-i răstit: „Cine-i de vină că s'au furat banii? *Esli ne horeșo le'alo!* De ce n'au fost puși bine!”

Fără a desceșta gura, Talek îl fulgeră c'o privire tăioasă. Și pe figura lui, cea veșnic imobilă, flutură o clipă numai un suris amar... de dispreț sau de compătimire.

Nu mai era nimic de făcut. Ne-am scoborît pe cheiu. Soarele asfințea. Pe sub ochiul roșu, obosit, al farului care-și începuse clipirea-i regulată, trecea umbra unui vapor, lunecînd ușor în largul mării. Era *Beolorosia*. Părăsise portul, croindu-și drumul întins spre Trebizonda.

Pe cheiul de piatră, în negurile sării, răzămat de parapet, Talek a rămas mult acolo, tăcut ca totdeauna, închis în sine însuși, privind lung la vasul care se pierdea spre Orient, sub cerul luminos ca de opal.

Tîrziu, cînd portul adormise și marea se legăna încă în adierea nopții, Talek se îndreptă singur, încet, înspre casă—înapoi la locul unde soarta îl întorcea din nou.

Ca un filozof stoic mergea în lungul cheiului pustiu, călcînd rar și sigur. Fără a șovăi o clipă se întorcea resemnăt și demn, căci purta închis în sine însuși secretul acelei suverane înțelepciuni ce trebuie să stea la temelie vieții.

1917, Sulina.

Jean Bart